

Source of Gelatian Translation (K14) of
St. Maximus the Confessor's "Questions and Doubts to Thalasses"¹

წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის „თალასესადმი კითხვა-მიგების“
გელათური თარგმანის (K14) წყარო²

David Iobidze

PhD student of Akaki Tsereteli State University
Faculty of Humanities, Doctoral Program of Philology
Kutaisi, Tamar Mepe Street №59, 4600, Georgia
+995551627062, d.yo777bi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4758-1258>

Abstract. One of the most important works of St. Maximus the Confessor is “Questions and Doubts to Thalasses”. The essay is of an exegetical nature. In it the worthy father explains some difficult passages of Scripture. The paper is written in the form of questions and answers. The initiator of the selection of explanatory texts is the worthy Thales, who sends questions to St. Maximus. There are 65 questions in total.

The Kutaisi State Historical Museum preserves a 12th century manuscript containing the works of St. Maximus the Confessor. It contains 24 works of the Holy Father. One of them is the text of the Georgian translation of “Questions and Doubts to Thalasses”.

Related to the manuscript one of the research questions is to determine the source of the Gelatian translation of St. Maximus the Confessor's "Questions and Doubts to Thalasses". for this it is essential to take into account the Greek manuscript tradition of "Questions and Doubts". The Greek manuscripts of St. Maximus' novels are divided into two genealogical families: One is an Italian-Greek family and the other is an Oriental family.

Taking into account the original Greek texts, the paper presents the results of the research, in particular, from which version of the Greek manuscripts the Gelatian translation derives. It was established that the Gelatian manuscript derives from a currently unknown Greek manuscript belonging to the N manuscript group of the ω family.

Keywords: History of literature, source, Maximus the Confessor, Saint Scripture, Manuscript, Gelatian Translation.

¹ This research № PHDF-21-5365 has been supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG)

² კვლევა № PHDF-21-5365 განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით

დავით იობიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
 ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამა
 ქუთაისი, თამარ მეფის ქ., №59, 4600, საქართველო
 +995551627062, d.yo777bi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4758-1258>

რეზიუმე. წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის პატრისტიკული მემკვიდრეობიდან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაშრომია „თალასესადმი კითხვა-მიგება“. თხზულება ეგზეგეტიკური ხასიათისაა. მასში ღირსი მამა განმარტავს წმინდა წერილის ზოგიერთ რთულად გასაგებ ადგილს. ნაშრომი კითხვა-მიგების ფორმითაა დაწერილი. განსამარტავი ტექსტების შერჩევის ინიციატორია ღირსი თალასე, რომელიც წმინდა მაქსიმეს უგზავნის შეკითხვებს. სულ 65 კითხვა-მიგებაა.

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში დაცულია წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებების შემცველი XII საუკუნის ხელნაწერი კოდექსი. მასში განთავსებულია წმინდა მამის 24 თხზულება, რომელთა შორის ერთ-ერთია „Questions and Doubts to Thalasses“-ის ქართული თარგმანი.

ხელნაწერთან დაკავშირებული ერთ-ერთი საკვლევი საკითხია წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ გელათური თარგმანის წყაროს დადგენა. ამისთვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ „Questions and Doubts to Thalasses“-ის ბერძნული ხელნაწერი ტარდიცია. წმინდა მაქსიმეს თხზულების ბერძნული ხელნაწერები იყოფა ორ გვარობით ოჯახად: ერთი არის იტალიურ-ბერძნული ოჯახი, მეორე – აღმოსავლური ოჯახი.

ორიგინალური ბერძნული ტექსტების გათვალისწინებით ნაშრომში წარმოდგენილია კვლევის შედეგები, კერძოდ, ბერძნული ხელნაწერების რომელი ვერსიიდან მომდინარეობს გელათური თარგმანი. დადგინდა, რომ გელათური ხელნაწერი მომდინარეობს ამჟამად უცნობი ბერძნული ხელნაწერიდან, რომელიც მიეკუთვნება **ა** ოჯახის **N** ხელნაწერთა ჯგუფს.

საძიებო სიტყვები: ლიტერატურის ისტორია, წყარო, მაქსიმე აღმსარებელი, წმინდა წერილი, ხელნაწერი, გელათური თარგმანი.

შესავალი. ქართულ საღვთისმეტყველო-სამეცნიერო სივრცეში წმინდა მაქსიმეს თხზულებებისადმი ინტერესი ათონის სალიტერატურო სკოლიდან იღებს სათავეს. ღირსი მამის შრომების პირველი ქართული თარგმანები შეუსრულებია დიდ ქართველ ღვთისმეტყველსა და მწიგნობარს – ექვთიმე ათონელს. სხვა თხზულებებთან ერთად X საუკუნის მიწურულს წმინდა ექვთიმეს უთარგმნია ღირსი მაქსიმეს „თალასესადმი კითხვა-მიგება“. შედგენილობის მხრივ, ექვთიმესეული რედაქცია არ ასახავს ორიგინალი ტექსტის ვითარებას. წმინდა ექვთიმეს, როგორც მისი მთარგმნელობითი მეთოდისთვისაა დამახასიათებელი, „კითხვა-მიგების“ თარგმანი შეუსრულებია თავისუფალი სტილით. მას 65 კითხვა-მიგებიდან 26 გამოურჩევია და მხოლოდ ისინი უთარგმნია, ისიც შემოკლებული სახით. ამასთან, ქართულ თარგმანში შეუტანია ფრაგმენტები სხვა ავტორების თხზულებებიდან და 65 კითხვა-მიგება 100-მდე გაუზრდია (კეკელიძე, 1956: 169). „კითხვა-

მიგების“ ექვთიმესეული, ათონური, რედაქცია შემონახულია რამდენიმე ხელნაწერით. ტექსტი დღემდე შეუსწავლელი და გამოუცემელია.³

XII საუკუნეში გელათის სალიტერატურო სკოლაში თარგმნიან წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის დოგმატურ-პოლემიკურ და ეგზეგეტიკურ თხზულებებს. მათ შორისაა „თალასესადმი კითხვა-მიგება“. აქამდე ღირსი მაქსიმე აღმსარებლის „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ სრულყოფილი, ადეკვატური თარგმანი არ არსებობდა. წმინდა ექვთიმეს თარგმანი, როგორც აღვნიშნეთ, არ იყო სრული. ბუნებრივია, გელათის საღვთისმეტყველო სკოლის მწიგნობარ-მთარგმნელებს უყურადღებოდ არ დაუტოვებიათ წმინდა მაქსიმეს აღნიშნული თხზულება. გელათელ ანონიმ მთარგმნელს შეუსრულებია ორიგინალ ბერძნულ ტექსტთან მაქსიმალურად დაახლოებული ქართული თარგმანი. იგი ულტრაელინოფილური მთარგმნელობითი სტილით შესრულებული თარგმანის ერთ-ერთი ბრწყინვალე ნიმუშია. ამკარად ჩანს სათარგმნი ტექსტისადმი მთარგმნელის დამოკიდებულება: ზედმიწევნით ასახოს ორიგინალი ტექსტის ენობრივი ვითარება.

წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებების შემცველი გელათური თარგმანი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კოდექსია გელათის სამწიგნობრო სკოლაში შექმნილ თარგმანთა შორის. მასში ასახულია თეოლოგიური, ფილოსოფიური, ისტორიული, ლინგვისტური, ტერმინოლოგიური... თვალსაზრისით მდიდარ მასალა. დასახელებული გელათური თარგმანი შემონახულია ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში დაცული ერთადერთი ხელნაწერით (ლიტერი – K-14). მასში განთავსებულია წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებათა ქართული თარგმანები. ხელნაწერი შედგება 312 ფურცლისაგან, რომელშიც 1r-165v გვერდებზე განთავსებულია „თალასესადმი კითხვა-მიგებისის“ თარგმანი. გელათური ვერსია ადეკვატურად ასახავს ორიგინალი ტექსტის ვითარებას. მასში, როგორც ორიგინალში, გვაქვს 65 კითხვა-მიგება.⁴

მეთოდები. წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებასთან „თალასესადმი კითხვა-მიგება“ დაკავშირებული კოდიკოლოგიური საკითხები უნდა განვიხილოთ მთლიანობაში, გელათური ხელნაწერის კოდიკოლოგიურ მონაცემთა გათვალისწინებით, რადგან K-14 ხელნაწერი არ არის სხვადასხვა დროს ან სხვადასხვა პირის მიერ შექმნილი ტექსტების ერთბლიობა, არამედ ეს არის ერთიანი კოდექსი, რომელიც შექმნილია ერთ დროს და ერთი მწიგნობრის მიერ. ამის თქმის საშუალებას იძლევა ხელნაწერის როგორც პალეოგრაფიულ მონაცემთა ერთიანობა, ისე მასში დადასტურებული ენობრივ-ტერმინოლოგიური სისტემა. შესაბამისად, კოდიკოლოგიური საკითხების შესახებ მსჯელობა საერთოა „თალასესადმი კითხვა-მიგებისა“ და K-14 ხელნაწერის სხვა ტექსტებთან მიმართებით. შესაბამისად, გამოვიყენეთ კვლევის დედუქციური მეთოდი.

წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ გელათური თარგმანის წყაროს დასადგენად გამოვიყენეთ შედარების მეთოდი. მსჯელობისას აქტიურად ვუდარებდით ერთმანეთს გელათური თარგმანის იკითხვისებსა და ბერძნული რედაქციების ჩვენებებს. ხშირ შემთხვევაში ქართულ ვერსიას ვუდარებდით Coislilianus 90 ხელნაწერს,

³ გამოცემულია მხოლოდ პირველი კითხვა-მიგების წმინდა ექვთიმე ათონელისა და გელათური თარგმანის ტექსტები (იხ. შჩერბაკოვი, 2017: 328-338).

⁴ გელათური თარგმანის ტექსტი დაიბეჭდა კრებულის „ქრისტიანულ-არქეოლოგიური მიეზანი“ 12/2020 ნომრის ფარგლებში, თუმცა, ფაქტობრივად, ტექსტი გამოიცა ახლახანს (2022 წ. სექტემბერი). ეს გამოცემა შეიცავს მხოლოდ ტექსტის პუბლიკაციას და მცირე ტექსტოლოგიურ შენიშვნებს. (იხ. კოქლამაზაშვილი 2020).

რადგან ეს უკანასკნელი არ არის ასახული თხზულების ბერძნული ტექსტის პირველი ტომის კრიტიკულ აპარატში.

შედეგები. მაქსიმე აღმსარებლის თხზულების გელათური თარგმანის იკითხვისებისა და სხვადასხვა ბერძნული რედაქციების ჩვენებების ურთიერთშედარების საფუძველზე გამოიკვეთა ქართული თარგმანის მიმართება, ერთი მხრივ, იტალიურ-ბერძნული (α) და, მეორე მხრივ, აღმოსავლური ოჯახებისადმი (ა).

გამოვლინდა გელათური ტექსტის მიმართება Coislinianus 90 (N) ხელნაწერთან. გამოიკვეთა მაქსიმე აღმსარებლის თხზულების ბერძნულენოვან ხელნაწერებში გელათური თარგმანის ადგილი.

გელათური თარგმანის განსხვავებული იკითხვისები მნიშვნელოვანია როგორც ქართული თარგმანის ძველბერძნული წყაროს დადგენისათვის, ისე ძველბერძნული ხელნაწერული ტრადიციის კვლევის თვალსაზრისითაც. ასევე, მნიშვნელოვანია ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიისათვის.

დისკუსია (მსჯელობა). გელათური ტექსტის წყაროს დასადგენად პრინციპული მნიშვნელობა აქვს „კითხვა-მიგების“ ბერძნული ხელნაწერული ტრადიციის გათვალისწინებას. წმინდა მაქსიმეს თხზულების ბერძნული ხელნაწერები იყოფა ორ გვარეობით ოჯახად, რომლებიც X საუკუნიდან ყალიბდება და ეტაპობრივად ვითარდება (Laga, Steel 1980: XV-XVI). ერთი არის **იტალიურ-ბერძნული** ოჯახი, ხოლო მეორე – **აღმოსავლური** ოჯახი. დასადგენია, რომელი ვერსიიდან მომდინარეობს გელათური თარგმანი.

• „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ გელათური ვერსიის მიმართება **იტალიურ-ბერძნული** და **აღმოსავლური** ოჯახის ხელნაწერებთან

იტალიურ-ბერძნული ოჯახი აერთიანებს 14 ბერძნულ ხელნაწერს. ესენია:

- Coislinianus 276 (X ს.);
- Vaticanus 1809 (X ს. ბოლო);
- Cryptensis B.α.IV (991 წ.-მდე);
- Vaticanus 2020 (994 წ.);
- Marcianus 137 (X ს. ბოლო);
- Vaticanus 1667 (XI ს.);
- Scorialensis 273 (XI ს.);
- Coislinianus 266 (XI-XII ს.);
- Vaticanus 1646 (1118 წ.);
- Coislinianus 267 (XII ს.);
- Vaticanus 2064 (XII ს.);
- Coislinianus 380 (XII ს.);
- Matritensis 4680 (XIV ს.);
- Genauensis 32 (1400 წ.).

დასახელებული ხელნაწერები ქმნიან **იტალიურ-ბერძნულ ოჯახს**, რომელიც აღინიშნება α ლიტერით.

არსებობს ასევე ორი ე. წ. პატმოსური ხელნაწერი, რომლებიც უშალოდ არ უკავშირდება იტალიურ-ბერძნული ოჯახის ხელნაწერებს და თავისი მონაცემებით ცალკე დგას, თუმცა მომდინარეობენ ამ უკანასკნელთა საერთო α მოდელიდან. ეს ხელნაწერებია:

- Patmiacus 192 (1082 წ. შემდგომ);

- Vaticanus 1767 (XVI ს.).

ამდენად, **α** მოდელიდან მომდინარეობს 16 ბერძნული ხელნაწერი, რომლებიც ქმნიან **იტალიურ-ბერძნულ ოჯახს**.

მეორე არის ბერძნული ხელნაწერების **აღმოსავლური ოჯახი**, რომლის მეთაური ჰიპოთეტური მოდელი აღინიშნება **ω** ლიტერით. მასში გაერთიანებულია 24 ხელნაწერი, რომლებიც სამ ქვეჯგუფადაა განაწილებული:

1) მოსკოვური ქვეჯგუფი, რომელის სათავეში დგას მოსკოვში დაცული ხელნაწერი Mosquensis 200 ((XI ს.). მასზე დამოკიდებული ხელნაწერებია:

- Vaticanus 504 (1105 წ.);
- Coislinianus 261 (XII ს. დასაწ.);
- Vindobonensis, suppl. gr. 41 (XIV ს.);
- Vaticanus 507 (1344 წ.);
- Taurinensis LVIIIcIIIi (XVI ს.);
- Genauensis 33 (XVI ს.);
- Preuesanus 3 (XVI ს. ბოლო);
- Suppl. graec. 156 (1584 წ.).

2) იერუსალიმური ქვეჯგუფი, რომელიც აერთიანებს სამ ხელნაწერს:

- Hierosol. Sancti Sepulcbri 20 (XI ს.);
- Hierosol. Sanctae Crucis 50 (1166/67 წ.);
- Ottobonianus 237 (XVII ს.).

3) ჯგუფი ხელნაწერებისა, რომლებიც შეიცავენ მხოლოდ წმინდა მაქსიმეს შრომების კორპუსს. ასეთ კოდექსებს „კორპუსი“ ეწოდება. ცნობილია სამი „კორპუსი“:

- ა) Angelicus 120 (XI ს.) და მისგან მომდინარე ორი ხელნაწერი:
 - Parisinus 886 (XIII ს.);
 - Vindobonensis, suppl. gr. 1 (XIV ს.);
- ბ) Coislinianus 90 (XII ს.);
- გ) Vaticanus 1502 (XII ს.) და მისგან მომდინარე ხუთი ხელნაწერი:
 - Manacensis 363 (XII ს.);
 - Marcianus 136 (XIII ს.);
 - Hierosol. Sancti Sepulcbri 19 (XIII ს. ?);
 - Panteleimon 548 (XV ს.);
 - Vaticanus 505 (1520 წ.).

კორპუსები Angelicus 120, Coislinianus 90 და Vaticanus 1502, რომელთა ლიტერებია **A, N, Va**, მომდინარეობენ საერთო **ψ** მოდელიდან. ამავე **ψ** ვერსიიდან მომდინარეობს კიდევ ორი ხელნაწერი:

- Vaticanus 506 (XIII ს.);
- ambrosianus 145 (დაახ. 1600 წ.) (L.aga, Stell 1980: XL-XLI)

დასახელებული ხელნაწერები **იტალიურ-ბერძნული** და **აღმოსავლური ოჯახების** მიხედვით ასე დაჯგუფდება:

იტალიურ-ბერძნული ჯგუფი

α

Coislinianus 276 (X ს.)

Vaticanus 1809 (X ს. ბოლო) [V]

აღმოსავლური ჯგუფი

ω

მოსკოვური ქვეჯგუფი:

Mosquensis 200 ((XI ს.) [M]

Vaticanus 504 (1105 წ.)

Cryptensis B.α.IV (991 წ.-მდე) [G]
 Vaticanus 2020 (994 წ.)
 Marcianus 137 (X ს. ბოლო) [B]
 Vaticanus 1667 (XI ს.)
 Scorialensis 273 (XI ს.) [E]
 Coislirianus 266 (XI-XII სს.) [Cy]
 Vaticanus 1646 (1118 წ.)
 Coislirianus 267 (XII ს.)
 Vaticanus 2064 (XII ს.) [Vat]
 Coislirianus 380 (XII ს.)
 Matritensis 4680 (XIV ს.)
 Genauensis 32 (1400 წ.)
 Patmiacus 192 (1082 წ. შემდგომ) [P]
 Vaticanus 1767 (XVI ს.)

Coislirianus 261 (XII ს. დას.) [C]
 Vindobonensis, suppl. gr. 41 (XIV ს.)
 Vaticanus 507 (1344 წ.)
 Taurinensis LVIIIcIIIi (XVI ს.)
 Genauensis 33 (XVI ს.)
 Preuesanus 3 (XVI ს. ბოლო)
 Suppl. graec. 156 (1584 წ.)
იერუსალიმური ქვეჯგუფი:
 Hierosol. Sancti Sepulcbri 20 (XI ს.) [T]
 Hierosol. Sanctae Crucis 50 (1166/67 წ.) [S]
 Ottobonianus 237 (XVII ს.)
„კორპუსების“ ქვეჯგუფი:
 Angelicus 120 (XI ს.) [A]
 Coislirianus 90 (XII ს.) [N]
 Vaticanus 1502 (XII ს.) [Va]
 Parisinus 886 (XIII ს.) [Par]
 Vindobonensis, suppl. gr. 1 (XIV ს.)
 Manacensis 363 (XII ს.)
 Marcianus 136 (XIII ს.)
 Hierosol. Sancti Sepulcbri 19 (XIII ს. ?)
 Panteleimon 548 (XV ს.)
 Vaticanus 505 (1520 წ.)
 Vaticanus 506 (XIII ს.)
 ambrosianus 145 (დაახ. 1600 წ.)

α და ω რედაქციებთან K ვერსიის შეპირისპირებამ აჩვენა, რომ ეს უკანასკნელი უკავშირდება აღმოსავლური ტრადიციის (= ω) ხელნაწერებს. ამას ცხადყოფს ქართული ხელნაწერის მიმართება α და ω ვერსიების ხელნაწერებთან. აბსოლუტურ უმრავლესობაში K ხელნაწერი ემოჯნება α-ს იკითხვისებს და მისდევს ω რედაქციას:

შეკითხვა, ხაზი ტექსტში	α	ω	K14	
5, 26	τῷ βίῳ] om	τῷ βίῳ	ცხორებისათვის (13v)	ω
5, 36	ὡς] om	ὡς	ὡς] om. (13v)	α
7, 5	γραφῆ] ἄγιᾶ praet	γραφῆ]	წერილისა (14v)	ω
8, 13	ὡς ἐν	ἐν	შირის (15v)	ω
15, 2	τὶ ἐστὶ	τὶ ἐστὶ] om	τὶ ἐστὶ] om (20r)	ω
15, 9	γενέσεως	γνώσεως	მეცნიერებასა (20r)	ω
22, 63	διὰ τῆς πίστεως	ἡς πίστεως	სარწმუნოებისათა (15v)	ω
22, 74-75	ὡς ποιοῦντες	ὡ. π.] om	ὡ. π.] om. (28r)	ω
26, 138	καὶ] om	καὶ	და (35r)	ω
26, 208	διαμονῆν	δύναμιν	ძალისაჲ (36r)	ω
26, 227	πάλιν	καὶ πάλιν	კუალადცა (36v)	ω

27, 99	παντὸς	πάντως	უეჭუჭლად (38v)	ω
29, 44	ἀλλήλων	ἄλλων	სხუათათსა (42r)	ω
29, 57-58	ἀλλὰ – κρείττονι	ἀ. – κ.] om	ἀ. – κ.] om (42v)	ω
34, 27	ὅσα	ὅσα ἄν	რაოდენტა (45v)	α
37, 4	καὶ	ἢ	ანუ (47r)	ω
37, 68	συνέστρεψε	συνέστρεψε μὲν	შეჰკრებდა (48v)	α
40, 105	τοὺς	καὶ τοὺς	და მსაჯულთა (52v)	ω
43, 42	διακριτικὴν	δραστικὴν	დრასტიკოი (56r)	ω
47, 29	ὑψηλοτέρων	ὑψηλότερος ὢν	უმაღლეს ქმნილმან (59r)	ω
47,52	πᾶς μὲν οὖν	πᾶς	ყოველი (59v)	ω
47, 112	ἦγουν σὰρξ	ἦ. σ.] om	ἦ. σ.] om (60v)	ω
49, 2	καὶ	καὶ] om	καὶ] om (67r)	ω
49, 35	φύσεως	ἐφέσεως	მოსურნეობისა (67v)	ω
51, 98	δόμα	δόματα	საცემელთა (77v)	ω
52, 169	καὶ ²	καὶ ἐπὶ	და ზედა (82r)	ω
53, 85	αἰῶνος	αἰώνων	საუკუნითგანთა (84r)	ω
53, 87	κατὰ τὴν νοερὰν γνῶσιν	κ. τ. ν. γ.] om	κ. τ. ν. γ.] om (84r)	ω
54,92	αἰῶνος	αἰώνων	საუკუნითგანთა (86vI)	ω
55, 186	καλῶν	καλῶς	კეთილად (95rI)	ω
55, 496	τρόπον	τόπον	ადგილსა (100rII)	ω

როგორც გამოჩნდა, 31 ნიმუშდან ქართული ხელნაწერი მხოლოდ 3 შემთხვევაში აჩვენებს **α** რედაქციის წაკითხვას. დანარჩენ 28 შემთხვევაში ქართული მისდევს **ω** ვერსიას.

აქვე შევამატებთ **K** ხელნაწერის **α** და **ω** ვერსიებთან მიმართების ჩვენ მიერ დაძეგნილ შემთხვევებს:

λέγα δέ, παρὰ τοῦ Νυσσαέως μεγάλου Γρηγορίου μαθῶν (L.aga, Stell 1980: 47, 7-8). ხაზგასმული სახელი **α** რედაქციის **B G (Cy) (Vat) P** ხელნაწერებში გვაქვს როგორც *Νυσσαέως*. **K** ვარიანტი მისდევს **ω** ვერსიის ხელნაწერების იკითხვის: *ხოლო ვიტყვ დიდისა გრიგოლისგან ნუსსაელისა მოსწავლე (10r)*.

ἔθος ἐστὶ τῆ γραφῆ τοὺς χρόνους μεταλλάσσειν (L.aga, Stell 1980: 73, 5). დამოწმებულ ფრაზაში **B G (Cy) (Vat) P** ხელნაწერებში *γραφῆ*-ს წინ ჩასმულია სიტყვა *ἀγία* და ტექსტი ასე იკითხება: *ἔθος ἐστὶ τῆ ἀγία γραφῆ τοὺς χρόνους μεταλλάσσειν* (= *წეს არს წმიდისა წერილისა ჟამთა გარდაცვალება*). **K** ხელნაწერში, როგორც **ω** რედაქციის ხელნაწერებში, არ გვაქვს სიტყვა *ἀγία*: *წეს არს წერილისა ჟამთა გარდაცვალება* (14v).

πῶ ὀσιωτάτω δούλω τοῦ θεοῦ κυρίῳ Θαλασσίῳ (L.aga, Stell 1980: 17, 6-7). ხაზგასმულის ნაცვლად **E G (Vat) P** ხელნაწერებში გვაქვს *ἀγιωτάτω*, რაც ნიშნავს *ყოვლადწმიდას*-ს (უწმიდას). **K** მისდევს **ω** ჯგუფის ხელნაწერების იკითხვის: *ყოვლადდიდისა მონასა ღმრთისა, უფალსა თალასის (2v)*.

ἢ διὰ τέχνης ἢ δι' ἄλλης πινὸς περινεοημένης πῶ βίῳ μεθοδείας (L.aga, Stell 1980: 65, 25-26). ხაზგასმული არ არის **B G (Vat) (Cy) P**-ში, მაგრამ არის **ω** ვერსიის ხელნაწერებში. იგი არის **K** ხელნაწერშიც: *ანუ ჯელოვნებისა მიერ, ანუ სხვას რაღსმე, ცხორებისათჳს მოპოვნებულისა ღონისძიებისა (13v)*.

τὸν ἀκκισμὸν τὸν ἐκμυκτηρισμὸν τὴν πολυλογίαν τὴν ἀκαιρολογίαν τὴν αἰσχρολογίαν καὶ ὅσα ἄλλα τοῦ τοιοῦτου γένους ἐστὶν (L.aga, Stell 1980: 33, 281-283). ხაზგასმული სიტყვა არის **α** რედაქციის ყველა ხელნაწერში, მაგრამ არ არის **ω** ვერსიის არცერთ ხელნაწერში (**M**-ში მოგვიანებით არის ჩამატებული). იგი არ არის **K** ხელნაწერშიც: *ἀνεκάνκωβασα, მოკიცხარობასა, მრავალსიტყუობასა, უჟამოდ-მზრახობასა, და რაოდენნი სხუანი ეგევითარისა ნათესავისაგან არიან* (7v).

დამოწმებული ნიმუშებიდან ცხადი ხდება, რომ გელათური თარგმანი არ უნდა მომდინარეობდეს **იტალიურ-ბერძნული ვერსიის** (**α**) ხელნაწერიდან, არამედ მისი უშუალო დედანი უნდა იყოს **აღმოსავლური რედაქციის** (**ω**) რომელიმე ხელნაწერი. საკვლევი საკითხია, **აღმოსავლური ოჯახის** რომელი ხელნაწერიდან მომდინარეობს გელათური ხელნაწერი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, **ω** რედაქციის ხელნაწერები იყოფა სამ ქვეჯგუფად. თითოეული ქვეჯგუფის ხელნაწერები უშუალოდ არ მომდინარეობს ჰიპოთეტური **ω** ტექსტიდან, არამედ მათ შორის დგას დღეისათვის უცნობი ხელნაწერები, რაც იმას ნიშნავს, რომ აღმოსავლური ვერსიის ხელნაწერები შუალობითად მომდინარეობენ ჰიპოთეტური **ω** ხელნაწერიდან. თავის მხრივ, თითოეული ქვეჯგუფის საბაზისო ხელნაწერებს, **N** და **T** ხელნაწერების გარდა, უკავშირდება სხვა ხელნაწერებიც. გელათური ხელნაწერის წყაროს დადგენისათვის უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭება მის მიმართებას აღმოსავლური ვერსიის იმ ხელნაწერებთან, რომლებიც დასახელებული სამი ქვეჯგუფის სათავეში დგანან. ესენია: **მოსკოვური** – **M**, „**კორპუსების**“ – **A Va N** და **იერუსალიმური** – **S T** ხელნაწერები. მივყვით თანმიმდევრობით.

გელათური ხელნაწერის (შემდგომში – **K14**) **S** ვერსიასთან სხვაობა ფიქსირდება კითხვა-მიგებაზე დართული სქოლიოების წინასიტყვაობის სათაურშივე. **S** ხელნაწერში სათაური ამგვარად იკითხება: *Τὸ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ πρόλογος τῶν παρακειμένων ἐν τοῖς μετοπίοις σχολίων* (L.aga, Stell 1980: 9, 1-2). სხვა ძირითად ხელნაწერებში სათაური ამგვარადაა: *Μαξίμου μοναχοῦ πρόλογος τῶν παρακειμένων ἐν τοῖς μετοπίοις σχολίων*. **K14** ხელნაწერი ეთანხმება ამ უკანასკნელი ხელნაწერების იკითხვის: *μαξίμῳ μοναχῶν τῶν σιτყვსდაწყება ἀαტივისა შინა გუზრდითმდებარეთა სხოლიონთათჳს* (1r).

ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς Τύρου νοεῖται εἰς τὸν διάβολον (L.aga, Stell 1980: 181, 145-146). დამოწმებულ წინადადებაში სიტყვის **Τύρου** შემდეგ **S** ხელნაწერში ჩამატებულია მთელი ფრაზა: *ἐν πσιν εὔρηται, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μαδιάμ*. შესაბამისად, **S** ხელნაწერის მიხედვით წინადადება ასე იკითხება: *ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς Τύρου ἐν πσιν εὔρηται, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μαδιάμ νοεῖται εἰς τὸν διάβολον*. მსგავსი წაკითხვა არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება. ქართული ემიჯნება **S**-ს და მიყვება სხვა ბერძნულ ხელნაწერებს: *ეგრეთ მეფეცა ტჯროსისა ეშმაკისა მიმართ მოიგონებვის* (35r).

καθόσον ἕκαστος τῶν τῆς ἀνθρωπίνης μετεληφώτων φύσεως κατὰ τὸ ποσόν τε καὶ ποιὸν ἐν ἑαυτῷ ζῶσαν ἔχει καὶ πράπτουσαν τὴν περὶ τὸ φαίνόμενον αὐτοῦ μέρος (L.aga, Stell 1980: 39, 361-364). ხაზგასმული სიტყვა **S** და **T** რედაქციაში შეცვლილია სიტყვით *τέρπουσαν*. ქართული ვერსია მიყვება ყველა სხვა ბერძნულ ხელნაწერს: *რაოდენ თითოეულსა კაცობრივისა ბუნებისა მიმღებელთაგანსა რაოდენობისაებრ და ვითარებისა თჳსს-შორის მცხოვნად და მოქმედად აქუს მხენისა კერძოდას მისისა ძლით* (8v-9r).

ἢ μᾶλλον, φῶς ἐστὶν ὁ θεὸς καὶ πατήρ ἐν φωτὶ, δηλαδὴ τῷ σὶν καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο φῶς ὑπάρχων (L.aga, Stell 1980: 77, 15-17). **K14** ხელნაწერი ზედმიწევნით მიყვება ძირითადი ბერძნული ხელნაწერების იკითხვის: *ანუ უფროდსა ნათელ არს*

ღმერთი და მამა, ნათლის შორის ცხად არს ძისა და სულისა წმიდისა, არა სხუად, და სხუად და სხუად ნათლად მყოფი (15v). **S** ვერსიაში არ არის ხაზგასმული შესიტყვება.

ταύτης δὲ κάλλος τῆς ἕξεως ἢ περὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἀπλανῆς θεωρία καθέστηκεν, ἢς τέλος ἐστὶν ἡ σοφία (L.aga, Stell 1980: 9, 6-8). ხაზგასმულის ნაცვლად **T** ვერსიაში გვაქვს *θεολογία*. **K14** ხელნაწერში, როგორც სხვა ბერძნულ ხელნაწერებში, გვაქვს *σοφία*: *ხოლო ამის ანაგებისა სიკეთედ ჭეშმარიტისა მეცნიერებისა ხედვად იპოების, რომლისა დასასრულ არს სიბრძნე* (1r).

καὶ τίς ἢ πρὸς τὴν καθόλου ποιητικὴν τῶν ἀρετῶν τῆς φύσεως ἔδναμις ἐστὶν (L.aga, Stell 1980: 269, 43-44). ხაზგასმული არ არის მხოლოდ **S** და **T** ვერსიებში, ხოლო დასტურდება ყველა დანარჩენ ბერძნულ ხელნაწერში. აღნიშნული ლექსემა გვაქვს **K14** ვერსიაშიც: *და რად არს საყოველთაოდას მიმართ სათნობათადას შესაქმითი ძალი ბუნებისა* (51r).

„კითხვა-მიგების“ წინასიტყვაზე, სადაც საუბარია ბოროტების შესახებ, **S** და **T** ვერსიებს დართული აქვს სქოლიო, რომელშიც განმარტებულია ბოროტების არსი. თავის მხრივ, ეს განმარტება აღებულია დიონისე არეოპაგელის განმარტებიდან (L.aga, Stell 1980: LXVII). აღნიშნული სქოლიო არ არის არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში, იგი არ არის არც **K14** ხელნაწერში.

39-ე კითხვა-მიგების ტექსტამდე **S** და **T** ვერსიებში მოცემულია შეკითხვასთან დაკავშირებული კონტექსტური მსჯელობა სახარებიდან. ასეთი ტექსტი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ გვაქვს (L.aga, Stell 1980: 259). დასახელებული ტექსტი არ არის **K14** ვერსიაშიც.

ὅτι πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν ψυχῶν (L.aga, Stell 1980: 43, სქ. 5, 13). ხაზგასმულის ნაცვლად **S** და **M** ვერსიებში გვაქვს *διαφορὰς*, ხოლო **T**-ში ეს სქოლიო საერთოდ არა არის. **K14** ემიჯნება **S** და **M**-ის იკითხვის: *ვითარმედ მოწულებიას მიმართ სულთადას...* (წინასიტ. მე-5 სქ. 4r).

τοὺς τε καιροὺς καὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν δόξων τῶν ἀκαθάρτων δαμόνων (L.aga, Stell 1980: 23, 115-117). ხაზგასმული სიტყვა გვაქვს ყველა ხელნაწერში, ხოლო **M** ვერსიაში მის ნაცვლად იკითხება *πνευμάτων*. **K14** ხელნაწერი მიჰყვება სხვა ხელნაწერებს და **M**-ისგან განსხვავებულ იკითხვის გვთავაზობს: *ჟამნი და ნაკუჭთნი და მათ მიერნი მზაკუვარებანი არაწმიდათა ეშმაკათანი* (4v).

მსგავსი მასალა მრავლადაა, თუმცა დამოწმებული ნიმუშები ნათლად აჩვენებს, რომ **K** ხელნაწერის უშუალო წყარო არ შეიძლება იყოს **აღმოსავლური ოჯახის** ჩვენ მიერ დასახელებული **M, S, T** ხელნაწერები.

• თალასესადმი „კითხვა-მიგების“ გელათური ვერსიის მიმართება Coislinianus 90 (N) ხელნაწერთან

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ გელათური ტექსტი ზედმიწევნით მისდევს **N** ხელნაწერს (ხოფერია & ჩანტლაძე 2005: 64). აღნიშნული მოსაზრება გამყარებულია იმითაც, რომ **N** ხელნაწერის ერთ-ერთ ფურცელზე დასტურდება ნუსხური წარწერა და რვეულებზე გაკეთებულია ქართული პაგინაცია. მეცნიერი აღნიშნავს, რომ იმ ფურცლის ჩათვლით, რომელზეც ქართული წარწერა დასტურდება, ქართული ხელნაწერის უშუალო დედანი **N** ხელნაწერი უნდა ყოფილიყო, ხოლო შემდგომი ტექსტის წყარო შესაძლოა არ ყოფილიყო **N** ხელნაწერი, რადგან, როგორც მეცნიერი აღნიშნავს, ქართული ტექსტი ხშირად ემიჯნება **N** ხელნაწერს და მიჰყვება სხვა ხელნაწერებს, ზოგჯერ კი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერს არ მიჰყვება და ცალკე დგას. თუმცა ყველაზე ხშირად ქართული მიჰყვება **N** ხელნაწერს. მეცნიერი მართებულად აღნიშნავს, რომ ხელნაწერის სხვაობები ვერ მიეწერება ქართველ მთარგმნელს და რომ ქართულმა თარგმანმა

რომელიდაც არ მოღწეული ბერძნული ხელნაწერის იკითხვისები შემოგვინახა (იქვე: 66-67). ყოველივე ამას მეცნიერი ამბობს **K14** ხელნაწერის მეორე ნაწილის შესახებ, რომელშიც განთავსებულია პოლემიკური ტრაქტატები და ეპისტოლეები. პირველი ნაწილის წყაროდ კი **N** ხელნაწერს მიიჩნევს.

ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობის ფარგლებში, მკვლევარს დამოწმებული აქვს რამდენიმე ნიმუში წმინდა მაქსიმეს „თალასესადმი კითხვა-მიგების“ კრიტიკული ტექსტის მეორე ტომიდან (= CCSG22), რომელშიც მხოლოდ 10 კითხვა-მიგებაა წარმოდგენილი. მეცნიერის კვლევაში არ არის გათვალისწინებული ბერძნული კრიტიკული ტექსტის პირველი ტომი (= CCSG 7), რომელშიც წარმოდგენილია 55 კითხვა-მიგება. ბერძნული კრიტიკული ტექსტის მხოლოდ მეორე ტომის ჩვენებებთან გელათური ტექსტის მიმართების წარმოჩენა ვერ მოგვცემს საბოლოო დასკვნების გაკეთების საშუალებას. ქართული თარგმანის მომდინარეობა ამა თუ იმ წყაროდან, უნდა დადგინდეს არა ფრაგმენტული, არამედ ტექსტის ყოველმხრივი შესწავლისა და კრიტიკული განხილვის ნიადაგზე. შესაბამისად, **K14** ხელნაწერის **N** ვერსიასთან მიმართების სრული სურათის წარმოსაჩენად, საჭიროა ბერძნული და გელათური ტექსტების შეპირისპირება 65 კითხვა-მიგების ფარგლებში. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ბერძნული ტექსტის პირველი ტომის კრიტიკულ აპარატში არ არის გათვალისწინებული **N** ხელნაწერის იკითხვისები. შესაბამისად, ამ ნაწილში ბერძნული ტექსტის ჩვენებებისთვის ვიყენებთ უშუალოდ **N** ხელნაწერს. კვლევამ აჩვენა, რომ ქართული ხელნაწერი მართლაც ყველაზე ახლოს დგას **N** ხელნაწერთან. დავიმოწმებთ შესაბამის მასალას:

ὁν δεξάμενος καὶ ἀναγνοῖς, καταπλαιεὶς καὶ νοῦν καὶ ἀκοίην καὶ διάνοιαν (CCSG7, 19, 30-31). ხაზგასმული არის ყველა ბერძნულ ხელნაწერში, გარდა **N** ხელნაწერისა (იხ. ფოტო №1). იგი არ არის არც ქართულ ვერსიაში: *რომლისა მიძღებელი და წარმკითხველი, განვცვრდი გონებითაცა და გაგონებითა* (K-14, 3r).

ποιῶν δὲ πάθει ποίαν ἀρετὴν ἀντιθεῖσα νικήσει, τὸν πονηρὸν φυγαδεύσασα δαίμωνα (CCSG7, 25, 157-158). ხაზგასმული სიტყვა არის ყველა ბერძნულ ხელნაწერში, გარდა **N** ხელნაწერისა (იხ. ფოტო №2). იგი არ არის ქართულ ვერსიაშიც: *და რომლისა, რომელი სათნოებაჲ წინა-განმწყობი სძლევეს მათებელი უკეთურისა ეშმაკისაჲ* (K-14, 5r).

γενῶμεν τὸν θυμὸν τὸν φθόνον τὸ μῖσος τὴν ἔχθραν τὴν μνησικακίαν τὴν λοιδορίαν τὴν καταλαλῶν τὴν συκοφαντίαν τὴν λύπην τὴν ἀνεπιστίαν τὴν ἀπόγνωσιν τὴν τῆς προνοίας διαβολὴν τὴν ἀκηδίαν τὴν ὀλιγαρίαν τὴν δυσθυμίαν τὴν ἀθυμίαν τὴν ὀλιγοψυχίαν τὸ ἄκαιρον πένθος τὸν κλαυθμὸν τὴν κατῆφειαν τὸν ὀλοφρυμὸν τὸν ζῆλον τὴν ζηλοτυπίαν τὴν παραζήλωσιν καὶ ὅσα ἄλλα (CCSG7, 33, 285-291). ბერძნული ტექსტი ყველა ბერძნულ ხელნაწერში ამგვარად იკითხება. ქართულ ხელნაწერში სიტყვათა რიგი სხვაგვარადაა: *ვშობთ გულისწყრომასა, შურსა, სიძულილსა, მტერობასა, ძვრისკსენებასა, გიობასა, შესმენასა, ცილისწამებასა, მწუხარებასა, უსასოობასა, განწირულობასა, განგებისა შემასმენელობასა, მოწყინებასა, სულმოკლებასა, ძლით-მხიობასა, უმხიობასა, კნინსულობასა, მჭმუნვარებასა, უჟამოსა გლოასა, ტირილსა, მტყებარეობასა, აღშურვებასა, შურის-სახეობასა, მაშურვებელობასა, და რაოდენნი სხუანი* (K-14, 7v). დამოწმებული ტექსტებიდან ჩანს, რომ ურთიერთშესატყვისი ხაზგასმული სიტყვები ქართულ და ბერძნულ ტექსტებში სხვადასხვა ადგილას ზის. ბუნებრივია, ჩამონათვალში სიტყვის გადაადგილება ვერ მიეწერება გელათელ მთარგმნელს. სავარაუდოდ, ის თარგმნიდა ისეთ ტექსტს, რომელშიც ბერძნული ხაზგასმული სიტყვა, მისი ქართული შესატყვისი სიტყვის ადგილას იქნებოდა. სიტყვათა ჩამონათვალის ქართულის შესატყვისი რიგი დასტურდება **N** ხელნაწერში, კერძოდ, აქ *τὴν κατῆφειαν* სწორედ იმ ადგილას გვაქვს, როგორც

ეს არის ქართულ ტექსტში: *γενῶμεν τὸν θυμὸν τὸν φθόνον τὸ μῖσος τὴν ἔχθραν τὴν μνησικακίαν τὴν λοιδορίαν τὴν καταλαλίαν τὴν συκοφαντίαν τὴν λύπην τὴν ἀνελπιστίαν τὴν ἀπόγνωσιν τὴν τῆς προνοίας διαβολὴν τὴν ἀκηδίαν τὴν ὀλιγαρίαν τὴν δυσθυμίαν τὴν ἀθυμίαν τὴν ὀλιγοψυχίαν τὴν κατῆφειαν τὸ ἄκαιρον πένθος τὸν κλαυθμὸν τὸν ὀλοφυρμὸν τὸν ζῆλον τὴν ζηλοτυπίαν τὴν παραζήλωσιν καὶ ὅσα ἄλλα* (იხ. ფოტო №3).

მლიქნელობასა, კაცთ-სათნო-ყოფასა, და სხუათა რაოდენნი სივერაგისა მონა-ველოვნებ არიან (K-14, 7v). τὴν κολακείαν τὴν ἀνθρωπαρεσκειαν καὶ ὅσα ἄλλα τῆς **μικτῆς** εἰσι πανουργίας ἐπινοήματα (CCSG7, 35, 296-298). ხაზგასმული სიტყვა ყველა ბერძნულ ხელნაწერშია, გარდა **N** ხელნაწერისა (იხ. ფოტო №4). იგი არ არის ქართულ ვერსიაშიც. გელათელი მთარგმნელი რომ მკაცრად იცავს სიტყვათა რიგს, კარგად ჩანს ბოლო ორ დამოწმებულ ნიმუშში, კერძოდ ბერძნულ ტექსტში ერთ შემთხვევაში გვაქვს **καὶ ὅσα ἄλλα**, რომელსაც თარგმნის **და რაოდენნი სხუანი**, ხოლო მეორე შემთხვევაში გვაქვს **καὶ ἄλλα ὅσα**, რომელსაც თარგმნის **და სხუათა რაოდენნი** (მეორე შემთხვევის ბერძნულ ტექსტს ვიმოწმებთ **N** ხელნაწერიდან, რომელსაც მიჰყვება **K14** ხელნაწერი. იხ. ფოტო №4). სიტყვათა რიგის ასეთი მკაცრი დაცვის ფონზე, ბუნებრივია, გელათელი მთარგმნელი სიტყვების ჩამონათვალში არ შეცვლიდა მათ მიმდევრობას. გელათური თარგმანის განსხვავებული იკითხვისი ყოველთვის კონკრეტულ წყაროს გვავარაუდებინებს.

დამოწმებული ნიმუშები აჩვენებს, რომ **K14** ვერსია ყველაზე მეტად მისდევს **N** ხელნაწერს. შესაბამისად, ლოგიკური იქნებოდა დასკვნა, რომ გელათელ მთარგმნელს ხელთ ჰქონდა **N** ხელნაწერი. თითქოს აქ წყაროს დადგენის საკითხის კვლევა უნდა დასრულდეს, მაგრამ მასალები, რომლებსაც ქვემოთ ვაჩვენებთ, აღნიშნულ დასკვნას გამორიცხავს. კვლევამ გამოავლინა ისეთი ფაქტები, რომლებიც **K14** ხელნაწერის დედნის საკითხს ღიად ტოვებს. კერძოდ, **K14** ხელნაწერში დასტურდება ისეთი იკითხვისები, რომლებიც მას **N** ხელნაწერისგან განასხვავებენ და, პირიქით, **N** ხელნაწერში გვაქვს ისეთი იკითხვისები, რომლებიც არ დასტურდება **K** ვერსიაში. დავიმოწმებთ შესაბამის მასალას.

„იკითხვა-მიგების“ სქოლიოთა წინასიყვის სათაური **N**-ში ასე იკითხება: *Μαξίμου μοναχοῦ, πρόλογος τῶν παρακειμένων ἐν τοῖς μετώποις* (**N**, 1r, 1-2; იხ. ფოტო №5). სათაურის იკითხვისთან დაკავშირებით ბერძნულ ხელნაწერებში სხვადასხვაგვარი ვითარება გვაქვს. **S** ხელნაწერში არ გვაქვს *Μαξίμου μοναχοῦ* და მის ნაცვლად არის *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ*. შესაბამისად, სათაური ამგვარად იკითხება: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ πρόλογος τῶν παρακειμένων ἐν τοῖς μετωπίοις σχολίων*. EGCy ვერსიებს დასაწყისში აკლია *Μαξίμου μοναχο*. **K14** ხელნაწერის ვერსიაა: *μαξίμῳ μοναχῷ* (K-14, 1r). ხაზგასმული სიტყვა არ ჩანს **N** ვერსიაში. ამ შემთხვევაში **K** ხელნაწერის იკითხვისი შეესაბამება **A**, **M** და **T** ვერსიებს: *Μαξίμου μοναχοῦ πρόλογος τῶν παρακειμένων ἐν τοῖς μετωπίοις σχολίων* (CCSG7, 9, 1-2). როგორც გამოჩნდა, დასახელებულ ვერსიებში გვაქვს სიტყვა *σχολίων*, რომელიც აკლია **N** ხელნაწერს.

ἴν' ἔχωμεν ἀρετῆς εἰκόνα, πρὸς μίμησιν προβεβλημένον, τὸν ὑμέτερον βίον (CCSG7, 17, 11-12). რაღათა გუაქუნდეს სათნოებისა ხატად, წინამდებარე მისა მსგავსებლად ცხორებისა **ჩუენისა** (K-14, 2v). ἴν' ἔχωμεν ἀληθείας ὄδον ἀπλανῆ τὴν ὑμέτεραν γυνῶσιν τῆς πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεως (CCSG7, 17, 17-18) რაღათა გუაქუნდეს გზად ქემმარიტებისა უცთომელი, მეცნიერებისა **ჩუენისა** გონიერთა მიმართ წიად-სლვისა (K-14, 2v). როგორც გამოჩნდა, ბერძნული ხაზგასმული სიტყვების ქართული შესატყვისები ადეკვატურად არ ასახავს ბერძნულ ტექსტს. ნაცვლად **ჩუენისა**, ინდა იყოს **თქუენისა**. **N** ხელნაწერში, სხვა ბერძნული

ხელნაწერების მსგავსად, ორივე შემთხვევაში გვაქვს ἰμέτερον ფორმა (იხ. ფოტო №6, №7). პირველ შემთხვევაში ქართული იკითხვისი ეთანადება E და Vat ხელნაწერების ვერსიებს, მხოლოდ ამ ხელნაწერებში გვაქვს ფორმა ἰμέτερον. ხოლო მეორე შემთხვევაში უგამონაკლისოდ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში ქართულისაგან განსხვავებული ἰμέτερον იკითხვისი გვაქვს.

„კითხვა-მიგების“ წინასიტყვაობის IV სქოლიო ყველა ბერძნულ ხელნაწერში ასე იკითხება: ὅτι τῶν νοητῶν διαβῆς τὴν οὐσίαν ὁ νοῦς ἀνόητος γίνεται, θεῷ προσβάλλων ὑπὲρ πᾶσαν ὄντι κατ’ οὐσίαν καὶ γῶσιν καὶ νόησιν (CCSG7, 43, 10-12). დამოწმებული სქოლიოს ქართული ვარიანტი განსხვავდება ყველა ბერძნული ხელნაწერის იკითხვისისაგან: ვითარმედ არსებისა გონიერთაჲს თან-წარსრული გონებაჲ უგონო იქმნების, მიმთხუჭული ღმრთისაჲ, რომელი ზემთა-ყოფისა არსებისაებრ მეცნიერებისაჲცა და მოგონებისა უზემთაჲს არს არსებით ყოვლისა მეცნიერებისა და მოგონებისა (K-14, 3v). ხაზგასმული ფრაზა არ არის N ვერსიაშიც (იხ. ფოტო №8).

δεῖ γὰρ τὴν πεπερασμένην στάσιν, ἐν ἣ ἵ γίνεσθαι πέφυκεν ἐξ ἀνάγκης κατ’ ἀλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις, δέξασθαι τέλος τῆ παρουσίᾳ τῆς ἀπεράντου στάσεως, ἐν ἣ παύεσθαι πέφυκε τῶν κινουμένων ἢ κίνησις (CCSG22, 283,525-285,528). A, Va და N ხელნაწერებში ხაზგასმული სიტყვის πέφυκε შემდეგ ჩამატებულია ფრაზა ἐξ ἀνάγκης καταλλοίωσιν. ეს არის მექანიკური გამეორება იმ ფრაზისა, რომელიც იკითხება ამავე წინადადებაში ცოტა ზემოთ (იხ. ხაზგასმული ფრაზა). შედეგად, A, Va და N ვერსიებში წინადადება ასე კითხება: δεῖ γὰρ τὴν πεπερασμένην στάσιν, ἐν ἣ ἵ γίνεσθαι πέφυκεν ἐξ ἀνάγκης κατ’ ἀλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις, δέξασθαι τέλος τῆ παρουσίᾳ τῆς ἀπεράντου στάσεως, ἐν ἣ παύεσθαι πέφυκε ἐξ ἀνάγκης καταλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις. A რედაქციაში ეს ზედმეტი ფრაზა ამოულიათ. Va და N ვერსიებში კი ეს ფრაზა დატოვებულია (Coislilianus 90-ში ყოველთვის დატოვებულია პირველადი ვითარება) (L.aga, Stell 1980: XLIII) (იხ. ფოტო №9). K14 ხელნაწერის ვერსია განსხვავდება როგორც A, Va და N-ის, ისე სხვა ბერძნული ხელნაწერების იკითხვისისაგან. აი, სამივე ვერსია:

BGVPMST	AVaN	K14
<p>δεῖ γὰρ τὴν πεπερασμένην στάσιν, [ἐν ἣ ἵ γίνεσθαι πέφυκεν ἐξ ἀνάγκης κατ’ ἀλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις], δέξασθαι τέλος τῆ παρουσίᾳ τῆς ἀπεράντου στάσεως, ἐν ἣ ἵ παύεσθαι πέφυκε τῶν κινουμένων ἢ κίνησις.</p>	<p>δεῖ γὰρ τὴν πεπερασμένην στάσιν, [ἐν ἣ ἵ γίνεσθαι πέφυκεν ἐξ ἀνάγκης κατ’ ἀλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις], δέξασθαι τέλος τῆ παρουσίᾳ τῆς ἀπεράντου στάσεως, ἐν ἣ ἵ παύεσθαι πέφυκε ἐξ ἀνάγκης καταλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κίνησις.</p>	<p>რამეთუ უკმს მიწდომილსა დადგომასა, მითუალვად დასრულებისაჲ მოსლვითა უწიალოდსა დადგომისაჲთა, რომელსა შინა საჭიროდ მოუგის დაცხრომაჲ ცვალებისებრსა ძრვასა მოძრავთასა (160vII).</p>

აღმოჩნდა, **A**, **Va** და **N** ხელნაწერების ვერსიაში ზედმეტია ხაზგასმული ფრაზა, ხოლო **K14**-ის ვერსიაში არ გვაქვს ოთხკუთხედ კავებში მოთავსებული ხაზგასმული წინადადება. ამდენად, სავარაუდებელია, რომ გელათელ მთარგმნელს ხელთ ჰქონდა ისეთი ბერძნული ვერსია, რომელშიც ტექსტი ასე იკითხებოდა: *δεῖ γὰρ τὴν πεπερασμένην στάσιν, δέξασθαι τέλος τῆ παρουσίας τῆς ἀπεράντου στάσεως, ἐν ἣ παύεσθαι πέφυκε ἐξ ἀνάγκης καταλλοίωσιν τῶν κινουμένων ἢ κινήσις.*

πτῶσιν γὰρ ποιῆται σαρκὸς ἢ γοῦν σαρκικῶν φρονήματος καὶ παθῶν καὶ ἁμαρτίας καὶ δαίμονων. ἀνάστασιν δὲ νοῶς ἢ γοῦν πνευματικῶν φρονήματος καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἀρετῆς καὶ τῶν συνεκτικῶν τῆς γνώσεως λογισμῶν (L.aga, Stell 1980: 465, 393-397). ხაზგასმული ფრაზა დასტურდება ყველა ბერძნულ ხელნაწერში, ხოლო **K14** ხელნაწერში არ არის: *რამეთუ დაცემასა ჰყოფს ჯორჯისასა, ესე იგი არს ჯორჯიელისა ცნობისასა, და ბუნებითა ძალთა და სათნოებისა, და შემომკრებლობითა მეცნიერებისათა გულისსიტყუათა – აღდგომასა* (91vII). აქ შეიძლება თეორიულად დაგვეშვა, რომ მთარგმნელმა როდესაც დაწერა *φρονήματος* (ცნობისასა), გააგრძელა ერთი სტრიქონით ქვემოთ არსებული მსგავსი სიტყვიდან *φρονήματος* და მექანიკურად გამორჩა მთელი ფრაზა. ამ ვერსიის დამწვება შესაძლებელი იქნებოდა იმ შემთხვევაში, **K14** ხელნაწერის ტექსტის ბოლოს რომ არ გვექონდეს სიტყვა *აღდგომასა*. მართალია, გამოტოვრბულ ფრაზაში გვაქვს სიტყვა *ἀνάστασιν*, მაგრამ არცერთი ლოგიკით არ შეიძლება იგი მოხვედრილიყო ქართული წინადადების ბოლოს. სავარაუდოდ, ქართველ მწიგნობარს ხელთ ჰქონდა ბერძნული ტექსტი, რომელშიც აღნიშნული წინადადება ასე იკითხებოდა: *πτῶσιν γὰρ ποιῆται σαρκὸς ἢ γοῦν σαρκικῶν φρονήματος, καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἀρετῆς, καὶ τῶν συνεκτικῶν τῆς γνώσεως λογισμῶν ἀνάστασιν.* ასეთი იკითხვისი, როგორც აღვნიშნეთ, არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება.

მსგავსი შეპირისპირებითი მასალა ბევრია, თუმცა დამოწმებული ნიმუშებიც საკმარისია გარკვეული დასკვნების გასაკეთებლად. ცხადი ხდება, რომ გელათური თარგმანი ყოველთვის არ მიყვება ერთ რომელიმე ბერძნულ ხელნაწერს. ამასთან, გელათურ თარგმანს აქვს ისეთი იკითხვისები, რომლებიც არ დასტურდება დღეისათვის ცნობილ არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში.

დასკვნები. გელათური ხელნაწერი (K14) მომდინარეობს აღმოსავლური ჯგუფის (ა) ხელნაწერებიდან;

K14 ხელნაწერი ყველაზე ახლოს დგას აღმოსავლური ჯგუფის **Coislinianus 90** (N) ვერსიასთან;

გელათურ ხელნაწერის უშუალო წყარო არ არის **N** ხელნაწერი;

K14 ხელნაწერის წყარო უნდა იყოს **N** ვერსიის ჯგუფის დღეისათვის უცნობი ბერძნული ხელნაწერი.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

- №14 ხელნაწერი (XII ს.), წმ. მაქსიმე აღმსარებლის შრომები, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი.
- Coislinianus 90 ხელნაწერი (XII ს.), წმ. მაქსიმე აღმსარებლის შრომები, საფრანგეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკა.
- კეკელიძე, კ. (1956). *ეტყუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*. I. თბილისი: სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- კეკელიძე, კ. (1980). *ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია*. I. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- კოჭლამაზაშვილი, ე. (2020). *წმ. მაქსიმე აღმსარებლის მიგებანი მამა თალასეს კითხვებზე: გელათური თარგმანი*. ქრისტიანულ-არქეოლოგიური მიგებანი. 12/20. თბილისი.
- ხოფერია, ლ. ჩანტლაძე, ა. (2005). *მაქსიმე აღმსარებლის გელათური კრებული და მისი ბერძნული წყარო*. ფილოლოგიურ-ისტორიული მიგებანი. მრავალთავი. XXI. თბილისი.
- Laga, C. Steel, C. (1980). *Maximi Confessoris, Quaestiones ad Thalassium*. Brepols: Leuven university press.
- Laga, C. Steel, C. (1990). *Maximi Confessoris, Quaestiones ad Thalassium*. Brepols: Leuven university press.

REFERENCES

- №14 khelnats'eri (XII s.), ts'm. maksime aghmsareblis shromebi, kutaisis sakhelmts'ipo ist'oriuli muzeumi [Works of Saint Maximus the Confessor. (XII c.). Manuscript. At: Kutaisi: Kutaisi State Historical Museum. MS K14].
- Coislinianus 90 khelnats'eri (XII s.), ts'm. maksime aghmsareblis shromebi, saprangetis natsionaluri bibliotek'a [Works of Saint Maximus the Confessor. (XII c.). Manuscript. At: Paris: National Library of France. MS Coislinianus 90].
- k'ek'elidze, k'. (1956). *et'iudebi dzveli kartuli lit'erat'uris ist'oriidan [Etudes from the history of ancient Georgian literature]*. I. tbilisi: sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba.
- k'ek'elidze, k'. (1980). *dzveli kartuli lit'erat'uris ist'oria [History of ancient Georgian literature]*. I. tbilisi: sabch'ota sakartvelo.
- k'och'lamazashvili, e. (2020). *ts'm. maksime aghmsareblis mige bani mama talases k'itkhvebze: gelaturi targmani [Saint Maximus the Confessor's answers to Father Thalasse's questions: Gelatian translation]*. krist'ianul-arkeologiuri dziebani [Christian-archaeological searches]. 12/20. Tbilisi.
- khoperia, l. chant'ladze, a. (2005). *maksime aghmsareblis gelaturi k'rebuli da misi berdznuli ts'q'aro [The Gelatian collection of Maximus the Confessor and its Greek source]*. pilologiur-ist'oriuli dziebani. mravaltavi [Philological-historical research. multi-chapter]. XXI. Tbilisi.
- Laga, C. Steel, C. (1980). *Maximi Confessoris, Quaestiones ad Thalassium*. Brepols: Leuven university press.
- Laga, C. Steel, C. (1990). *Maximi Confessoris, Quaestiones ad Thalassium*. Brepols: Leuven university press.

დანართი

ὄρ... και... καταπαρ...

ფოტო №1. N, 2r, 20.

συν... πρ... και...

ფოტო №2. N, 4v, 3-4.

πρ... καταπαρ... και...

ფოტო №3. N, 5v, 32.

πρ... καταπαρ... και...

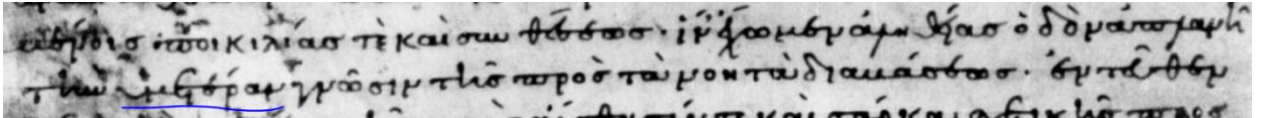
ფოტო №4. N, 5v, -3-2.

πρ... καταπαρ... και...

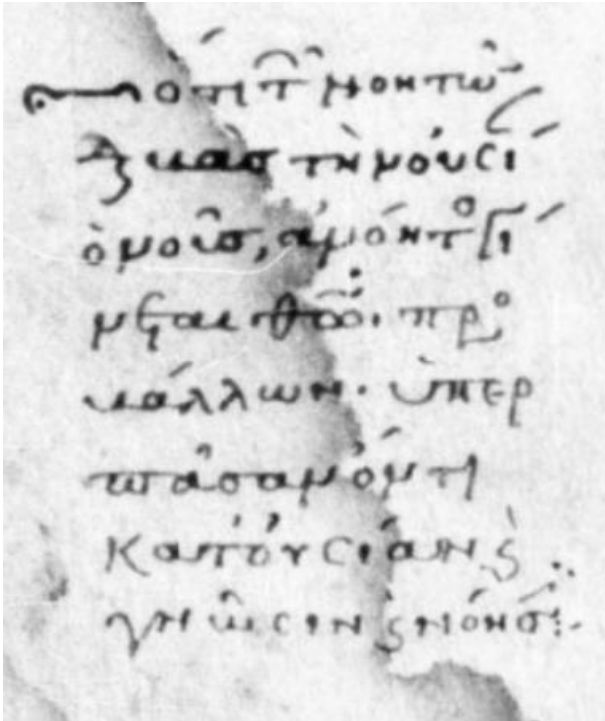
ფოტო №5. N, 1r, 1-2.

πρ... καταπαρ... και...

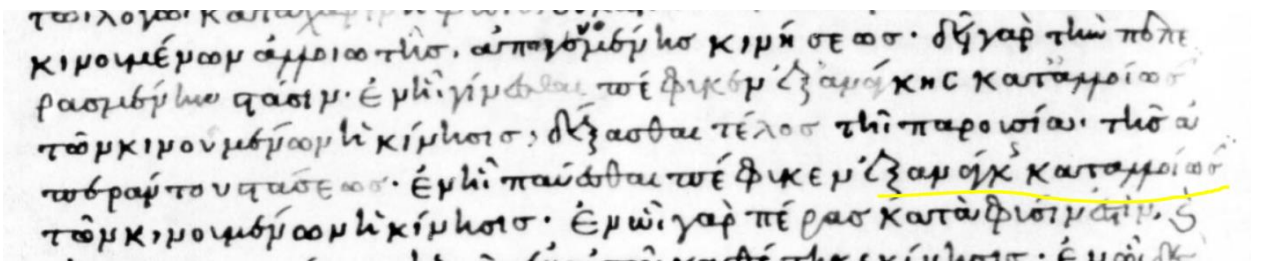
ფოტო №6. N, 2r, 6.

ფოტო №7. N, 2r, 11.

ფოტო №8. N, 2v.

ფოტო №9. N, 94v. 20.